Folio
СВІТОВА КЛАСИКА

Елізабет Ґаскелл

Жінка в сірому
Оповідання

Харків
«ФОЛІО»
2025

ЖІНКА В СІРОМУ

Частина 1

Ось він, той млин у долині Неккару, до якого, згідно з модою, майже національною в Німеччині, на філіжанку кави з'їздиться чимало людей. Місцина, де він розташований, не є особливо привабливою: це рівнинна і неромантична частина Гайдельберга з боку Мангайна. Річка голосно крутить млинове колесо, породжуючи силу-силенну звуків; господарські будівлі й хата самого мірошника утворюють доглянутий сірувато-коричневий квадрат. З іншого боку, далі від річки, є сад, зарослий вербами, і хоч за альтанками та квітниками доглядають не надто ревно, а проте вони аж рясніють квітами й різними в'юнкими рослинами, котрі, сплітаючись, витворюють щось на кшталт альтанок. У кожній із них незмінно стоїть дерев'яний столик, пофарбований у біле, а ще легкі складані стільці такого ж кольору і з того ж таки матеріалу.

184... року я приїхала сюди з кількома друзями посмакувати кавою. Поважний старий мірошник вийшов привітатися, адже поміж нас були і його давні знайомі. Він був людиною кремезної статури, а його гучний музичний голос, сповнений щирих, дружніх ноток, привітний сміх добре пасували до гострого ясного погляду,

жакета тонкого сукна і до загального враження, яке справляло місце. У дворі млина було вдосталь всілякої птиці, для якої навколо понасипали багато їжі, але попри це мірошник набрав кілька жмень зерна з мішка і щедро кинув його півням та курам, які плуталися під його ногами. Роблячи це за звичкою, він водночас розмовляв із нами та раз у раз кликав свою дочку і служниць, наказуючи їм поквапитися з кавою, яку ми замовили. Чоловік підвів нас до альтанки і, побачивши, що нам — йому на втіху — поставили на стіл найкраще з того, що ми могли б попросити, залишив нас, щоб обійти інші альтанки і перевірити, чи, бува, не пропущено якусь компанію; йдучи, цей кремезний, успішний і зовні щасливий чоловік насвистував тихенько одну з найсумніших мелодій, які я коли-небудь чула.

— Його родина тримає цей млин ще із часів старого палатинату[1]; точніше, володіла землею відтоді, відколи два їхніх млини були один за одним спалені французами. Тож якщо хочете побачити, як Шерер гарячкує, то просто натякніть, що можуть насунути французи.

Але цієї миті ми побачили, як, і далі насвистуючи сумний мотив, мірошник спускається східцями, що ведуть із саду (він був трохи на підвищенні) у двір млина, тож я, здавалося, втратила нагоду пограти йому на нервах.

Ми майже допили нашу каву, доїли пиріг і тістечка з корицею, коли на товсте шатро вкритих листям гілок упали перші важкі краплі; вони падали чимраз швидше,

[1] Назва Рейнського Пфальца — середньовічного князівства на південному заході Німеччини. *(Тут і далі — прим. ред.)*

проривалися крізь тоненькі листочки, немов розсуваючи їх; і всі люди у саду заквапилися під якийсь дах або кинулися шукати свої екіпажі, що стояли на вулиці. Мірошник поспішив угору сходами, тримаючи малинову парасольку, щоб урятувати від дощу всіх, хто ще сидів у саду, а за ним слідом побігли його дочка і одна чи дві служниці, кожна з яких тримала парасольку.

— Заходьте в дім, заходьте, кажу. Це літня гроза, і за годину-дві все тут позаливає, доведеться чекати, поки вода не стече в річку. Йдіть туди, он туди.

І ми пішли за ним у будинок. Спершу ми потрапили на кухню. Такої купи сяючого мідного начиння та олов'яного посуду я зроду не бачила, все дерев'яне приладдя теж було ретельно вичищене. На викладеній червоною плиткою підлозі, коли ми увійшли, не було видно жодної цяточки, але за дві хвилини все вже заляпалося і скрізь лежало сміття, занесене ногами, бо ж людей на кухню набилося до гибелі, а поважний мірошник і далі приводив гостей, ховаючи їх під своєю великою малиновою парасолькою. Він кликав навіть собак і наказував їм лягати під столи.

Дочка сказала йому щось німецькою, і він весело похитав до неї головою. Всі засміялися.

— Що вона сказала? — запитала я.

— Сказала йому, щоб він іще качок привів; і справді, якщо сюди напхається ще людей, то ми просто задихнемося. Бо і ця грозова погода, і плита, і все це пітне вбрання — як на мене, нам варто попросити, щоб нас пустили далі. Якби можна було увійти, можливо, ми б познайомилися з пані мірошничкою.

Мій друг попросив у дочки господаря будинку дозволу увійти у внутрішні покої і познайомитися з її матір'ю. Дівчина була не проти, і ми зайшли до приміщення на кшталт шинку, звідки було видно Неккар: він був дуже вузький, прозорий і тік зовсім поряд. Підлога сяяла, начищена до блиску; на довгих вузьких дошках під стіною навпроти, мов у люстрі, відбивалася нескінченна течія річки; тут стояла біла порцелянова піч, на котрій скрізь було порозвішувано старомодні цяцьки з жовтої міді; канапа, оббита утрехтським меблевим оксамитом, перед нею — стіл, а під ним — вовняний килим; ваза зі штучними квітами і нарешті альков із ліжком, на якому лежала паралізована дружина доброго мірошника, — все це становило єдине ціле, створюючи своєрідний антураж. Я описала так, ніби в кімнаті було видно тільки це, утім, коли я спокійно сиділа і слухала, як мій друг жваво розмовляє мовою, яку я розуміла лише частково, мою увагу привернула картина в темному кутку, і я встала, щоб краще її розгледіти.

На ній була зображена дівчина надзвичайної вроди. Вочевидь, міщанка. Була в її обличчі якась чуттєва витонченість, так, наче вона мало не цуралася поглядів, які мимоволі мусив кидати на неї маляр. Картина була намальована не надто вправно, але я відчувала, що справжня врода жінки була, певно, неабиякою, з огляду на той виразний відбиток своєрідного характеру, що я його спробувала описати. Роздивившись сукню, я вирішила, що намальовано цей портрет десь у другій половині минулого століття. І згодом це підтвердили.

Розмова на хвилю перервалася.

— Чи не спитав би ти пані Шерер, хто це?

Мій друг повторив запитання і, отримавши відповідь німецькою, повернувся до мене, щоб перекласти.

— Це портрет двоюрідної бабусі її чоловіка, — товариш стояв біля мене і дивився на картину з прихильною цікавістю. — Дивись! Ось ім'я на відкритій сторінці цього Святого Письма — «Анна Шерер, 1778». Пані Шерер каже, що в родині ходить легенда, буцімто ця красуня, на личку якої блідість міниться рум'янцем, зрештою через страх так змарніла, що її почали називати Сірою жінкою. Пані розповідає, ніби ця Анна Шерер жила в стані якогось вічного страху. Утім деталей вона не знає і радить запитати чоловіка. Пані Шерер гадає, що він має якісь папери, написані особою, зображеною на цій картині, для своєї дочки, яка померла в цьому самому будинку невдовзі після того, як наш друг одружився. Якщо хочеш, ми можемо про все розпитати пана Шерера.

— Авжеж, хочу, будь ласка! — тільки й устигла я сказати, коли увійшов господар, щоб запитати про наші справи і сказати нам, що він послав до Гайдельберга за екіпажами, котрі розвезли б нас по домівках, бо, на його думку, дощ швидко не припиниться. Цієї миті мій друг подякував йому і передав моє прохання.

— Ет! — сказав він, міняючись з лиця, — у тітоньки Анни була нещаслива доля. Це все через одного з тих клятих французів, а дочка її мусила страждати через це — кузина Урсула, як ми всі звали її, коли я був ще хлопцем. Хороша кузина Урсула, звісно, була її дитиною. Гріхи батьків відбиваються на їхніх дітях.

Пані хотіла б дізнатися про це детальніше, чи не так? Зрештою, є документи — щось на зразок виправдання, яке написала тітка Анна, щоб не допустити заручин своєї дочки, або, радше, викласти факти, котрі вона виявила і котрі все ж завадили кузині Урсулі вийти заміж за коханого чоловіка. І не знайти б їй зроду іншого гарного парубка, якби мій батько, як я чув, охоче не одружився з нею.

Увесь цей час він рився в шухляді старомодного бюро, а тоді повернувся, тримаючи в руці пачку пожовтілих рукописів. Простягнувши їх моєму приятелеві, він мовив:

— Беріть їх додому, беріть, і якщо вам важкувато дається наше нерозбірливе німецьке письмо, то можете тримати їх скільки схочете і читати на свій смак. Хіба що поверніть їх мені, коли вони вам будуть не потрібні, от і все.

Отак у наших руках опинився рукопис листа, над котрим ми билися, перекладаючи, а подекуди розшифровуючи його довгими зимовими вечорами. На початку були деякі натяки на біль, якого вона вже завдала дочці, хтозна-чому опираючись її наміру вийти заміж. Утім, сумніваюся, що без підказок, які люб'язно давав нам добрий мірошник, ми могли б багато зрозуміти, зважаючи на пристрасні, ламані фрази, які передбачали, що деякі сцени між матір'ю і дочкою — а, можливо, у них втрутився і хтось третій — розігрувалися безпосередньо перед тим, як мати бралася за перо.

«Не любиш ти свою дитину, матусю! Тебе не обходить, що серце її розбите!» Ой, Боже! Ці слова дорогої

моєму серцю Урсули лунають у вухах так, що здається, немов звук наповнюватиме їх аж до скону. А її бідолашне заплакане обличчя постає між мною і всім іншим. Дитино! Серця не розбиваються, а життя дуже жорстоке і водночас дуже страшне. Але я не вирішуватиму за тебе. Я скажу тобі все, і ти нестимеш тягар свого вибору. Я можу помилятися, бо ніколи не була надто розумною, тим більше зараз, проте інтуїція слугує мені замість проникливості, і вона підказує, що тобі та твоєму Анрі нізащо не треба одружуватися. Зрештою, я можу бути й не права. Я б хотіла, щоб моя дитина була щасливою. Можеш показати цей папір доброму панотцю Шрісгаймові, якщо, прочитавши його, ти однак матимеш сумніви, які заважатимуть тобі визначитися. Розповім тобі все зараз — правда, за умови, що жодного разу ми більше не підніматимемо це питання. Розпитування мене вб'є — я ще раз муситиму все пережити.

Мій батько тримав, як тобі відомо, млин на Неккарі, де нині живе твій новознайдений дядько Шерер. Пригадуєш здивування, з яким нас прийняли там торік, коли прийшов час збирати виноград?! Як твій дядько не вірив мені, коли почув з моїх уст, що я — його сестра Анна, котра, як він вважав, давно померла, і як мені довелося підвести тебе до картини, написаної з мене давно, і показати, перебираючи рису за рисою, що дівчина на полотні і ти — як дві краплі води, і як, — про це я вже казала, — спершу я воскресила у власній пам'яті, а тоді в розмові з ним деталі того часу, коли ця картина була написана: веселі слова, що ними ми тоді перекидалися, щасливого хлопчика і дівчинку, розташування меблів

ЗМІСТ

ЖІНКА В СІРОМУ 3

КУМЕДНО, ЯКЩО ЦЕ ПРАВДА
(*уривок з листа Річарда Віттінґема, есквайра*) 84

ЗНИКНЕННЯ 110

РОЗПОВІДЬ СТАРОЇ НЯНЬКИ 125